

f) Povlastica traje tako dugo, na kakô je dugo dana. A što se tiče oltara, vrijede ove odredbe:

1. Ako se oltar malo pomalo mijenja, novim materijalom izmjenjuje, ne gubi povlastice.

2. Ako je oltar konsekriran, pa se konsekracija izgubi, ili ako je u njemu samo portatile, koji je također izgubio konsekraciju, povlastica se tako dugo suspendira, dok se oltar tako uredi, da se bude na njemu moglo i smjelo služiti.

3. Povlastica se ne gubi, ako se cijeli oltar izmijeni i načini iz drugoga materijala, dapače ako se premjesti na drugo mjesto u istoj crkvi, samo ako mu ostane isti titul ili ime.

4. Ako se crkva sruši ili razori, gubi se povlastica oltara; no ako se opet na istom mjestu sagradi crkva istoga titula s oltarom istoga imena, kako je bilo u prijašnjoj, vrijedi nanovo povlastica, inače ne.

5. Mogu i svećenici za sebe dobiti privilegij, da gdje god služe mogu namijeniti oprost povlaštena oltara. To je osobna povlastica oltara. Tu povlasticu može dobiti, ako je traži, ili je pak u zajednici svećeničkoj, koja ima među privilegijima, što ih daje svojim članovima, i privilegij povlaštena oltara. Tako na pr. članovi liže „pro Pontifice et Ecclesia“ imaju tu povlasticu triput na tjedan.

h) Uvjeti, da se dobije povlastica oltara, različiti su, tu valja gledati na reskript, kojim je povlastica podijeljena. Najobičniji i najopćenitiji uvjeti, koje valja izvršiti, kada se tko služi povlasticom oltara, jesu ovi:

1. Sveta misa ima se čitati za onu dušu, kojoj se hoće namijeniti oprost povlaštena oltara;

2. povlastica oltara može se samo jednoj duši namijeniti ako se i služi sveta misa za više njih ili za pokojne uopće;

3. treći je uvjet bio, da se je na dane, kad su rubrike dopuštale, morala služiti misa de Requie, a po rubrikama konstitucije „Divino afflatu“ u misama ferija i vigilija (kad se ne može uzeti misa de Requie) imala uzeti oracija za pokojnika. Međutim je kongregacija S. Officii, odsjek za oprost 19. II. 1913. odlučila, da se ne mora služiti misa de Requie, makar je rubrikama dopuštena, niti da se ne mora uzimati oracija za pokojnika u gore spomenutim misama ferija i vigilija „id tamen laudabiliter fieri, cum licet ac decet pietatis gratia erga defunctum“, riječi su S. C. S. Officii (A A S. V. p. 122). Dakle se zadovoljava svakom misom bilo u kojoj boji.

II. OBRED TIHE SV. MISE.¹

1. Priprava.

1. Svećenik treba da bude u milosti posvećujućoj, kad mu je služiti sv. misu, za to valja, ako je potreba, da se prije ispovjedi.

¹ Poredi: Missale, ritus servandus in celebratione missae; dr. Štiglic, Pastirsko bogoslovje, II. str. 96 i sl.; Martinucci-Menghini, Mannale sacrarum caeremoniarum² I. p. 343 seqq.; Erker, Enchiridion liturgicum² p. 201 sqq.

Svršivši barem Matutin i Laudes, neka neko vrijeme moli. Svakako je zgodno, da izmoli molitve, koje se nalaze u misalu (a i u svakoj sakristiji, brevijaru, i t. d.) pod naslovom: *Praeparatio ad missam pro opportunitate sacerdotis facienda.*

2. Kada se tako duševno pripremao, najprije će potražiti misu u misalu. Bit će mu tu na pomoć direktorij, koji treba svakako pogledati, napose onda, kada služi u tuđoj crkvi ili pače u tuđoj biskupiji. U ovom će slučaju upitati za ime biskupa (ako nema u sakristiji tablice s njegovim imenom), a ako je potrebno, i za titul crkve te ima li se uzeti kakova imperata¹. Našavši misu opere ruke (a ne samo prste!) govoreći molitvicu: *Da, Domine, virtutem.* Po tom priredi kalež. Najprije stavi na nj purifikator, za tim patenu, na koju postavi hostiju očistivši je prije od mrvica, pokrije palom, a preko svega toga postavi velum, koji mora tako udesiti, da bar na prednjoj strani pokriva cijeli kalež. Na sve to metne burzu, u kojoj se nalazi korporal sklopljen. Korporal se sklapa ovako: najprije stranu, na kojoj je križić a ima biti najbliže svećeniku, preklopi prema sredini, zatim protivnu stranu, onda lijevom rukom lijevu stranu, a najzad desnom rukom desnu stranu, te ovako, kako leži pred njim, stavi desnom rukom u burzu, koju pridržava lijevom rukom. Sad može prednji dio vela prebaciti preko burze, ali više ništa ne smije metati na kalež, dakle ni rubac, ni očale, a i ključ od tabernakula bit će bolje da dade nositi ministrantu.

3. Pristupi k odijelu te se počne oblačiti. Ako je svjetovni prelat oblači se na roketu, a redovnički prelat te ostali svećenici na superpelicij ili bez toga na obično odijelo (talar). Ako običava križ praviti prije nego se oblači, neka ga napravi prije nego prihvati amikt (humurale) ili prije nego će ruke prati, a nipošto kad je već amikt primio u ruke. Amikt prima objema rukama na kraju kod vrpca, malo se prigne i poljubi ga u sredini, gdje je uvezen križ, govoreći molitvu: *Impone, Domine, capiti meo,* stavi ga najprije na glavu, i onda spusti na vrat, pokrije njime kolar te pod bradom najprije lijevom rukom unutra podvigne lijevi kraj, a zatim desnom desni kraj preko njega, prihvati vrpce te prevukavši ih preko leđa sveže ih sprijeda. Tada stavi albu preko glave, ili ako mu stavlja podvornik, sklopi ruke a glavu malo prigne, te si navuče najprije desni rukav a za tim lijevi i vrpce pod vratom sveže. Pri tom govori: *Dealba me, Domine.* Dok mu podvornik straga albu uredi, prihvati objema rukama sa strane bokova albu, te je tako naprijed podigne (ako treba) da se ipak ne vidi ispod nje talar (dva prsta iznad tla). Na to mu podvornik dade otraga u ruke predvostručeni pojas, kojim sveže oko bokova albu govoreći: *Praecinge me, Domine.* Podvornik mu otraga uredi albu da svuda jednako i lijepo visi. Uzme manipul, poljubi na njemu križ te ga stavi na lijevu ruku ispod lakta, a nipošto iznad

¹ Dobro je da sve ovo stoji napisano na kakovoj tablici, koja ima visjeti u sakristiji na lako vidljivom mjestu.

lakta, govoreći: *Merear, Domine*. Prihvati objema rukama štolu, poljubi je u sredini, gdje je križ, i stavi oko vrata na prsima unakrst desni kraj lijevoga te je pričvrsti krajevima pojasa¹ moleći molitvicu: *Redde mihi, Domine*. Napokon uzme kazulu, stavi je na sebe i vrpčama pričvrsti, da mu ne pada; pri tom govori: *Domine, qui dixisti*. Kazulu treba tako staviti, da se otraga ne vidi štola.² Na to si pokrije glavu biretom tako, da prazni ugao bude okrenut na lijevo.³

2. Iz sakristije k oltaru.

1. Ovako obučen i pokrite glave uzme kalež, velum spusti,⁴ lijevicom primi kalež tako, da spuštenu velum gleda van, desnu stavi na burzu (otvor burze okrenut prema prsima), pokloni se križu dubokim naklonom glave, a ako je slika Majke Božje, srednjim, sliki sveca malim, te noseći kalež pred prsima, a da ga preveć ne drži blizu tijelu a niti predaleko, hodeći uspravno i ozbiljno očiju obojenih polazi u crkvu. Preda se gleda preko kaleža. Ako je na izlazu iz sakristije u crkvu blagoslovena voda, uzet će desnom rukom te se prekriti ne govoreći ništa. Ovo se učini, ako je zgodno; ako se boji da mu šta ne spadne s kaleža neka prpusti.⁵ Ako se sakristija nalazi iza oltara, te ima dva ulaza, izići će da služi sv. misi na vrata sa strane evanđelja, a poslije sv. mise vratit će se na vrata sa strane epistole.⁶

2. Idući k oltaru, ako mu je proći mimo velikoga oltara, napraviti će pokrite glave duboki naklon glavom, ako se u oltaru ne nalazi presv. oltarski Sakramenat. Ako se u oltaru čuva presv. Sakramenat, pokleknut će jednim koljenom ne otkrivši se. Isto će učiniti, ako prolazi mimo oltara, na kojem se služi sv. misa između podizanja i sumpcije sv. Krvi, ako naime bez kakova posebnog istraživanja to opazi.⁷ Kod manjih oltara ne treba nikakvih reverencija, osim ako se na njima vrši koji od čina, o kojima je ovdje govor i koji traže reverenciju. — Ako je presveti olt. Sakramenat izložen ili se dijeli sveta pričest, kleknut će na oba koljena, skinuti biret držeći ga u desnoj ruci otvorom prema prsima, napraviti će duboki naklon glavom, za tim će pokriti glavu biretom, ustati i poći dalje. — Sretne li svećenika, koji nosi presv. Sakramenat (na pr. bolesniku) ili

¹ Tako svećenik uvijek nosi štolu, kad je obučen u albu.

² Rubac, valja da bude čist, staviti će naprijed za pojas pod kazulu, da se ne vidi.

³ Rubrika misala izričito zahtijeva, da svećenik ide k oltaru pokrite glave.

⁴ Držimo, da je ovako ljepše i doličnije nositi kalež nego prevrnutim velom; uz to, ako baš ovdje i nije ništa određeno, više je prema propisima, što ih drugda nalazimo. Kalež naime bilo na oltaru, bilo na stoliću, prije offerora i poslije pričesti ima biti sav pokrit velom; isto tako patena — u tihoj misi je sakrivena pod korporalom i purifikatorom, a u svečanoj drži je subdakon velom omotan. Zašto se dakle ne bi nosio kalež ovako pokriven k oltaru i od oltara u sakristiju?

⁵ D. a. 2514, IV. — ⁶ Ib. 3029, XII. — ⁷ Ib. 4135, II.

se daje blagoslov s Presvetim ili je baš podizanje, opet će kleknuti na oba koljena, otkriti se, glavom nakloniti i tako čekati, dok svećenik s presv. Sakramentom ne prođe, dok ne postavi monstrance ili ciborija na oltar iza danoga blagoslova, dok ne prođe podizanje presv. Krvi. Tada pokriva glavu, ustaje i polazi svojim putem. Ako je na više oltara u isto vrijeme podizanje, obazret će se samo na onaj, koji mu je najbliže. — Ako polazi mimo oltara na kome su izložene relikvije sv. križa, presv. krvi ili oruđa muke Isusove, pokleknut će jednim koljenom pokrivene glave; a ako nijesu javno izložene nego pohranjene, napraviti će pokritom glavom duboki naklon. Ako su to relikvije svetaca i to znatne te su izložene za štovanje vjernicima nakloniti će malo glavu. — Ako susretne koga, koji ga pozdravlja, ne će odzdravljati; samo je dužan stati i pokrivene glave pozdraviti biskupa vlastitoga, nadbiskupa provincije, kardinala i apostolskoga legata; vladaru će idući nakloniti se pokrivene glave. Susretne li svećenika, koji se vraća poslije svršene sv. mise, dat će mu prednost te ga pozdraviti malim naklonom glave ne zaustavljajući se. Sve se ove reverencije osobama ispuštaju, ako je izložen presv. Sakrament.

3. Tako čini reverencije, kad nosi kalež; ako ne nosi kaleža, kod svih reverencija treba da otkrije glavu, a pred izloženim presv. Sakramentom otkrit će glavu, čim dođe na pogled, isto tako će je pokriti tek onda, kad je otišao e conspectu Ssimi.

4. Došavši pred oltar, na kojem će služiti, stane u sredini pred oltarom, skine bired i dade ga podvorniku, te stavivši ruku na burzu načini reverenciju oltaru ili križu: duboki naklon tijela; a ako je u oltaru pohranjen presv. Sakrament, pokleknut će in plano na jedno koljeno.

5. Uzlazi stubama na oltar bez ikakove reverencije¹, stavi kalež na stranu evanđelja, da spuštenu stranu vela bude okrenuta prema njemu. Desnom uzme burzu te je pridrži lijevom a desnom izvadi korporal; na to desnom rukom stavi burzu na stranu evanđelja na pođnožje svijetnjaka s otvorom prema sredini oltara (osim ako kakova slika ili napis uvezen izvana na burzi traži drugi položaj). Dok to desnom radi lijevu drži na oltaru. Zatim obadvjema rukama razvije korporal, najprije desnom rukom desni pregib, onda lijevom lijevu stranu, zatim gornju stranu prema unutrašnjosti oltara a najzad onu stranu, koja je svećeniku najbliža. Ovako razastrti korporal postavi u sredinu oltara tako, da između ruba korporala i ruba oltara bude barem jedan prst. Obadvjema rukama stavi kalež s velom na korporal u sredinu ali nešto više unutra, da mu ne smeta, kad bude ljubio oltar. Poravna velum i okrenuvši lijevi bok k oltaru pođe do knjige, u kojoj otvori misu.² Okrene sada desni bok k oltaru te došavši u sredinu duboko nakloni

¹ D. a. 2682, XXVII.

² Svećenik sam ima otvarati misal, a ne ministrant, pa ako je i klerik. D. a. 2572, V, VI.

glavu prema križu i odmah silazi dolje pred stepenice oltara; ako nema stepenica neka, stane malo dalje od oltara. Silazeći od oltara neka se malo sklone k strani evanđelja, da ne okrene leđa prema križu. — Dogodi li se, da u tom času bude kod drugoga oltara podizanje, kleknut će na najnižu stepenicu, glavu duboko nakloniti i čekati, dok se ne svrši podizanje Krvi. Ako se već prekrižio prije pristupnih molitava, ne treba se više ni na što obazirati, dok se ne svrši posljednje evanđelje, a tako niti podvornik.

3. Pristupne molitve.

1. Kada siđe pred oltar, okrene se za desnom rukom, stane u sredini okrenut licem k oltaru, te napravi reverenciju: duboko se nakloni tijelom ili ako je u oltaru presv. Sakramenat, desnim koljenom poklekne na stepenicu (super gradum) i uspravivši se prekriži se govoreći glasno: *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen*, taknuvši se desnom rukom čela i prsiju te lijevoga i desnoga ramena. Sklopi ruke i moli: Antifonu: *Introibo ad altare Dei* i psalam *Judica me Deus* naizmjenice s podvornikom, koji mu kleči s lijeve strane in plano. Na *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto* duboko nakloni glavu. Na riječi *Adiutorium nostrum in nomine Domini* prekriži se kao gore.

2. U svim mrtvačkim misama, zatim u svim misama de tempore (ali ne de Sanctis) od Gluhe nedjelje (Dominica Passionis) do uključivo Velikoga četvrtka ispušta se psalam *Judica* s *Gloria Patri* i opevanjem Antifone. Kako je prviput rekao Antifonu: *Introibo* odmah se prekriži govoreći: *Adiutorium*.

3. Sada se duboko prigne i moli *Confiteor*. Sklopljene ruke stajat će vodoravno, a ne okrenute dolje. Na *mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa* staviti će lijevu ruku pod prsa a na desnoj će ispružene prste skupiti i tri puta se lako udariti u prsa „sine strepitu nec nimis studiose“ (Martinucci). Prignut će ostati, dok podvornik ne kaže *Miserereatur tui* i svećenik mu odgovori: *Amen*, tada se ispravi i stoji ravno. Govoreći *Indulgentiam* pravi opet na sebi velik križ.

4. Na riječi: *Deus, tu conversus* pa sve do uključivo: *Oremus* tijelo prigne srednje, a na *Oremus* prije molitve *Aufer a nobis* raširi ruke i odmah ih sklopi. Kada širi ruke neka ne bude izvan ramena, a niti ih diže iznad ramena, osim ako je propisano dizanje raširenih ruku. Izgovorivši: *Oremus* uspravi se tiho moleći molitvu: *Aufer a nobis* uzlazi stepenicama k oltaru.

5. Došavši k oltaru položi sklopljene ruke na oltar tako, da malim prstima tiče prednju plohu oltara, tijelom srednje nagnut moli drugu molitvu: *Oramus te Domine*. Kad dođe do riječi; *quorum Reliquae hic sunt*, raširi ruke, stavi ih izvan korporala dlanovima na oltar, prigne se i poljubi oltar; zatim se uspravi, ruke podigne i sklopi na prsima, te bez inklinacije svršavajući molitvu polazi na stranu epistole, gdje se nalazi knjiga.

6. Ovdje nam je spomenuti, da se ruke sklopljene, kada je to propisano, uvijek ovako stavljaju na oltar: valja se ticati vrškom malih prsta prednje plohe oltara, dok su svi prsti ispruženi i zajedno, a palac desne ruke položen preko palca lijeve ruke tako, da čine križ; samo poslije podizanja do pričesti sastavljeni su palac i kažiprst obadviju ruku. Isto tako, kadgod je poljubiti oltar, najprije se stave obje ruke na oltar izvan korporala, samo od podizanja do pričesti na korporal; prsti se drže ispravno i zajedno, te ruka dlanom položi na oltar, između podizanja i pričesti ne dlanom nego rubom maloga prsta, tako da su dlanovi okrenuti jedan k drugom; tada se prigne i poljubi oltar u sredini a ne na strani. I ovdje valja paziti, da tako stoji kod oltara — ni preblizu, ni predaleko —, da se može pristojno sagnuti. Kad poljubi oltar, tijelom se ispravi i tada tek digne ruke s oltara i sklopi ih.

4. Introit, Kyrie, Gloria.

1. Počinjući glasno moliti Introit prekriži se, te nastavi moliti sklopljenih ruku. Kad izgovara: *Gloria Patri* nakloni glavu duboko prema križu. Poslije *Gloria Patri* opetuje Introit do Psalma. Ako se u Introitu spominje ime Isusovo ili Marijino ili ime sveca, od kojega je misa, treba napraviti dolične naklone glavom. Ako izgovara ta imena, dok još pravi križ, ne treba inklinirati.

2. Svršivši Introit ide sklopljenih ruku u sredinu oltara, gdje bez inklinacije, sklopljenih ruku moli istim glasom naizmjenice s podvornikom *Kyrie eleison*. Ako nema tko odgovarati ili ne zna kako treba, neka sam sve izgovori. Valja pamtit, da se *Kyrie* ima moliti u sredini oltara, a ne kod knjige ili idući od knjige u sredinu. Samo kod svečane mise (ali ne kod pjevane) moli se *Kyrie* na strani epistole kod knjige.

3. Kada svrši *Kyrie*, stojeći u sredini oltara ruke raširi i podigne do ramena, te ih opet sklopi govoreći glasno: *Gloria in excelsis Deo*, na riječ *Deo* duboko nakloni glavu križu; podigne glavu te sklopljenih ruku stojeći nastavi istim glasom: *Et in terra pax* do konca. Kod riječi: *Adoramus te; Gratias agimus tibi; Jesu Christe; Suscipe deprecationem nostram* i opet *Jesu Christe* duboko naklanja glavu prema križu; a na riječi *Cum Sancto Spiritu in gloria Dei Patris. Amen* napravi križ od čela na prsa, ali na riječ *Amen* ne sklopi ruke, nego ih položi raširene na oltar.

5. Oracija, epistola, gradual.

1. Svršivši *Gloria* (ili, ako nema *Gloria*, poslije *Kyrie*) postavi raširene ruke na oltar, poljubi ga, ruke sklopi na prsima i okrene se oko desne ruke u sredini oltara prema puku oborenih očiju. Raširi¹ i sklopi ruke, te kaže glasno: *Dominus vobiscum*. Glavu ne treba

¹ Pred prsima a ne pred trbuhom!

ovdje prigibati tobože na pozdrav puku, a niti se leđima naslanjati na oltar.

2. Rekavši: *Dominus vobiscum* odmah se okrene na lijevo, ali ne posve k oltaru nego samo lijevim bokom (90 stupnjeva), te pođe k strani epistole ruku sklopljenih, očiju oborenih, ali inače uspravno. Došavši ka knjizi okrene se k oltaru, raširi i sklopi ruke, glavu duboko nakloni križu, ne dižući očiju te kaže glasno i jednostano: *Oremus*. Odmah ruke raširi pred prsima tako, da ne idu izvan ramena, a dlanovi su jedan prema drugom okrenuti. Ovako se uvijek imadu držati ruke, kad je propis raširiti ruke. Ovako dakle raširenih ruku stojeći uspravno moli glasno oraciju. Ako dolazi u njoj ime Isusovo, bl. Dj. Marije, svetaca, Pape ili biskupa ima, kako je već prije rečeno, nakloniti glavu. Zaključujući molitvu: *Per Dominum nostrum* ili *Per eundem Dominum nostrum* sklopi ruke i na riječi *Jesum Christum* nakloni duboko glavu prema križu nastavljajući dalje sklopljenih ruku do konca. Ako je završetak: *Qui vivis et regnas* ili *Qui tecum vivit et regnat*, ne naklanja glave nego tek kod riječi: *in unitate Spiritus Sancti* sklopi ruke. Dok svršava molitvu ne smije listati po knjizi tražeći drugu, nego tek kad svrši. Ako je više oracija od jedne tada svršivši prvu s njezinim zaključkom kaže *Oremus* s istom akcijom kao i prije, te uzme ostale oracije jednu za drugom bez završetka, tek zadnja ima završetak i to svoj.

3. U nekim ferijalnim misama (na pr. srijeda i subota kvaterna — svagdje je u misalu naznačeno) imade više oracija i profecija, koje se mole i čitaju odmah poslije *Kyrie eleison*. U tom slučaju svećenik izmoli u sredini oltara *Kyrie*, kako je gore rečeno, te odmah ide ka knjizi. Na *Oremus* pravi akcije, kako je gore rečeno. Zatim postavi raširene ruke na oltar te pokleknuvši na desno koljeno kaže: *Flectamus genua*, a na podvornikov: *Levate* uzdigne se, te stojeći i raširenih ruku, kao gore, moli molitvu. Kod čitanja profecije drži se kao kod čitanja epistole, kako će biti rečeno niže. Kad svrši oracije i profecije, vraća se u sredinu te moli *Gloria in excelsis Deo*, ako se ima moliti, zatim poljubi oltar, okrene se k puku i pozdravi ga s *Dominus vobiscum*; polazi na stranu epistole i tu, kako je gore rečeno, moli kolekte.

4. Svršivši zadnju oraciju stavi ruke na oltar¹ ili na knjigu, ili prihvati knjigu i podigne je, da mu bude lakše čitati, te glasno čita epistolu. Kod naslova epistole ne pravi nikakova naklona (na pr. ako je epistola uzeta od sv. Pavla na svetkovinu sv. Pavla); inače, ako dolazi Ime Isusovo, valja da se naklanja prema križu. Ako gdje dolazi, da ima pokleknuti, učinit će to stavivši ruke samo na oltar i prignuti desno koljeno do tla. Kada svrši epistolu, malo se okrene na lijevo prema podvorniku, da odgovori: *Deo gratias*. — Jednako se držeći i jednakim glasom na istom mjestu čita Gradual i sve što

¹ Ako stavlja na oltar treba da se tiče knjige.

slijedi (*Alleluja, Tractus i Sequentia*); kada svrši ostavivši knjigu otvorenu pođe sklopljenih ruku u sredinu oltara.

6. Evanđelje i Credo.

1. Došavši u sredinu oltara pogleda prema križu i odmah obori oči te duboko nagnut, sklopljenih ruku pred prsima, ne naslanjajući ih na oltar, moli tiho: *Munda cor meum* i u istom položaju traži blagoslov: *Jube, Domine, benedicere*. Svršivši molitvu uspravi se i polazi na stranu evanđelja, kamo je već podvornik prenesao knjigu i smjestio je malo koso, da je donja strana misala okrenuta prema sredini žrtvenika.

2. Ako je podvornik tako slab, ili s kakva drugoga razloga ne može prenesti knjige, svećenik će sam, kad je svršio, što je još imao svršiti poslije epistole, uzeti knjigu, te u sredini žrtvenika načiniti duboki naklon glavom¹ i prenesti je na stranu evanđelja; za tim se povraća u sredinu žrtvenika i tu moli *Munda cor meum* itd., kako je gore rečeno.

3. Stojeći uspravno na strani evanđelja, ali ne posve okrenut k oltaru nego malo koso na lijevo sklopljenih ruku kaže glasno: *Dominus vobiscum*. Zatim položi lijevu ruku na knjigu, a palcem desne ruke (ostale prste drži zajedno ispružene) pravi križ na knjizi na početku evanđelja govoreći glasno: *Initium* ili *Sequentia* i nastavljajući: *Sancti Evangelii secundum . . .* stavi lijevu ruku na prsa a palcem desne pravi mali križ na čelu, ustima i prsima, a podvornik odgovori: *Gloria tibi, Domine*. Na to sklopljenih ruku pred prsima stoji uspravno i glasno čita evanđelje. Ako dolazi ime Isusovo ima nakloniti glavu prema knjizi; isto tako prema knjizi valja pokleknuti, ako je propisano. Svršivši evanđelje podvornik kaže: *Laus tibi Christe*, a svećenik prihvati obadjevama rukama knjigu, malo je podigne i prignuvši se k njoj poljubi je na početku evanđelja (tamo gdje je početak pravoga teksta) te kaže tiho: *Per evangelica dicta*. Sada knjigu namjesti blizu korporala tako, da bude mogao stojeći u sredini oltara iz nje čitati.

4. Ako se moli *Credo*, tada stojeći poslije evanđelja u sredini oltara sklopljenih ruku, najprije ruke raširi podigne i sklopi te duboko nakloni glavu govoreći glasno: *Credo in unum Deum*, te sklopljenih ruku nastavi *Patrem omnipotentem*. Na riječi: *Jesum Christum* i poslije na: *adoratur* duboko nakloni glavu. Govoreći: *Et incarnatus est . . . homo factus est*, stavi ruke na oltar i polagano pravi genufleksiju desnim koljenom tako, da od početka genufleksije, dok se opet digne, izgovori sve te riječi. Na koncu govoreći: *Et vitam venturi saeculi. Amen*, prekriži se, kako je rečeno na koncu Glorije.

7. Prikazanje.

1. Poslije *Credo* ili, ako ovoga nema, poslije evanđelja poljubi oltar i okrenuvši se k narodu pozdravi ga glasno: *Dominus vobiscum*,

¹ Ne genufektira (D. a. 3075, II 1.).

kako je rečeno prije oracija, okrene se istim putem opet k oltaru i raširi te sklopi ruke a glavu nakloni veleći: *Oremus*. Zatim stojeći u sredini sklopljenih ruku čita glasno *Offertorium*. Ovdje valja opaziti, da svećenik stojeći u sredini oltara od ovoga časa pa sve do pričesti, ako što moli iz knjige, ne okreće se tijelom knjizi, nego samo malo glavu okrene, da može čitati, a tijelom je okrenut ravno prema oltaru.

2. Tada prihvati obadvjema rukama velum na kaležu i to sprijeda, te ga podigne i iza kaleža prenese na stranu epistole i tu ga sklopi. Najprije prednji dio preklopi na zadnji dio i onda još jedamput istim smjerom previne a onda lijevu stranu po duljini privine desnoj te ga ovako sklopljena stavi na stranu epistole blizu korporala prema unutrašnjoj strani oltara. Bit će mu zgodno metati na nj palu, kada bude otkrivao kalež, i opet zgodno je uzimati.

3. Kada je uredio velum, stavi lijevu ruku na oltar izvan korporala, a desnom prihvati kalež za držak i postavi ga na stranu epistole. Tada istom rukom skine palu sa kaleža, te je stavi na savijeni velum, tako, da je bude mogao lako dignuti. Na to trim prstima desne ruke (palcem, kažiprstom i srednjim) prihvati patenu s hostijom i dočeka s istoimena tri prsta lijeve ruke, uzdigne patenu do prsiju nad korporalom ni preblizu sebi niti predaleko nego nad onim mjestom, kamo će poslije položiti hostiju. Patenu pridržava na rubovima tako, da palci obadviju ruku pridržavaju prednji dio patene a kažiprst i veliki stražnji dio, dok sa rubovi dlanova i ostali prsti, koliko je moguće, sklopljeni. Podigne oči prema križu i odmah ih spusti na hostiju govoreći tiho molitvu: *Suscipe, sancte Pater*. Svršivši molitvu spusti patenu prema korporalu, ali da ga se ne tiče rukama, napravi nad korporalom patenom križ i to nad onim mjestom, kamo će postaviti hostiju. Križ napravi tako, da potegne patenom od oltara prema sebi, a onda od strane evanđelja prema strani epistole. Patenu malo nagne, da mu hostija zgodno spuzne na prednji dio korporala; pri tom može lijevom rukom hostiju poravnati, da lijepo leži na svojem mjestu; paziti također valja, da hostija leži na kamenu, ako je na oltaru samo portatil. Lijevu ruku položi na oltar izvan korporala, a desnom stavi patenu na pol pod korporal sa strane epistole.

4. Sklopljenih ruku bez inklinacije pođe tada na stranu epistole, lijevom rukom prihvati kalež za držak, a desnom ga otare s purifikatorom. Previne purifikator preko palca lijeve ruke tako, da pokriva podnožje kaleža; desnom rukom uzme posudicu s vinom, a lijevom rukom malo nagne kalež te ulije u nj vino, toliko, da dobro pokrije dno bar za jedan prst.¹ Tada preda posudicu s vinom podvorniku ili je stavi na oltar, te desnom rukom napravi križ nad posudicom, u kojoj je voda, govoreći tiho: *Deus, qui humanae substantiae*. Uzme posudicu s vodom i nalije nekoliko kapi u kalež nastavljajući moliti: *da nobis per hujus aquae et vini mysterium* do konca; na riječi: *Jesus Christus* nakloni glavu prema križu. Dok molitvu nastavlja, kako

¹ Posudica za vino neka ne bude previše malena. Trećina vina neka se upotrebi za žrtvu; nešto više od trećine za purifikaciju, a ostalo za pranje prstiju.

je ulio vodu, omota purifikatorom kažiprst desne ruke, te obriše kapljice, koje se nalaze na stijenama kaleža. Kad svrši molitvu, ako je kalež predaleko od sredine oltara, ljevicom ga stavi malo bliže korporalu, a zatim držeći sklopljene ruke a u njima purifikator, dođe u sredinu oltara, desnom stavi purifikator uz korporal i pokrije drugu polovicu patene, dok lijevu drži na oltaru izvan korporala.

5. Stojeći u sredini oltara prihvati desnom rukom za držak kaleža, te ga prinese nad korporal, ljevicom dočeka kalež i podmetne je podnošku kaleža i tako držeći kalež objema rukama nad korporalom, da kupa ne stoji više od visine očiju, govori uprtim očima u križ za cijele molitve: *Offerimus tibi, Domine*. Svršivši molitvu spusti oči i kalež, te njim napravi križ nad korporalom na onom mjestu gdje će stajati, stavi kalež na korporal iza hostije, ali ne preblizu hostiji, desnom rukom uzme palu i njom pokrije kalež, dok lijevom rukom pridržava kalež na podnošku s dva prsta. Tako se i poslije čini, kadgod se pokriva kalež ili otkriva.

6. Tada malo pognut (*media corporis*) upirući se sklopljenim rukama o oltar moli molitvu: *In spiritu humilitatis*. Kad svrši tu molitvu uspravi se, oči podigne prema križu, ruke raširi i podigne i sklopi, oči opet spusti; a međutim govori molitvu: *Veni sanctificator*, te na riječ *benedic* napravi desnom rukom križ nad kaležem i hostijom zajedno, a ljevicu drži na oltaru, sklopi ruke i završi molitvu.

7. Ovdje valja zabilježiti, da se ruke, kadgod se pravi križ nad žrtvenim darovima, imadu prije sklopiti pred prsima, zatim ljevica staviti na oltar izvan korporala ili na korporal prema tomu, da li je prije pretvorbe ili poslije pretvorbe, a desnom rukom spruženih i sjedinjenih prsta, tako da otvorena šaka gleda prema strani evanđelja — dakle mali prst prema menzi oltara, a palac prema gore — pravi križ; ispruži najprije ruku napred a onda je ravno k sebi povuče, zatim jednako držeći ruku od strane evanđelja prema strani epistole. Kada se pravi križ zajedno nad kaležem i hostijom, počne se od polovice pale te se ravno vuče preko hostije, a da ruke ne spušta, drugi potez pravi između kaleža i hostije. Kada pravi križ samo nad kaležem, tada je veličina križa kao pala ili otvor kaleža, a nad hostijom prema veličini hostije. Kada pravi križ nad hostijom neka ga pravi u istoj visini kao i nad kaležem, a može malo i spustiti ruka.

8. Svršivši molitvu: *Veni Sanctificator* ide sklopljenih ruku na stranu epistole, gdje mu podvornik polije vrške palca i kažiprsta na objema rukama, dok svećenik moli tiho: *Lavabo*. Opravši prste otare ih rupčićem, rupčić preda podvorniku, te okrenut k oltaru nastavi i svrši psalam. Govoreći: *Gloria Patri* napravi naklon glave prema križu. *Sicut erat in principio* moli stojeći još na strani epistole. Tada se vrati sklopljenih ruku u sredinu oltara. Stojeći u sredini podigne oči prema križu i odmah ih spusti, sklopljene ruke položi na oltar i malo tijelom pognut moli molitvu: *Suscipe, Sancta Trinitas*. Kad svrši molitvu, raširi ruke, poljubi oltar, sklopi ruke i okrene se za desnom

rukom prema puku, te raširivši i sklopivši ruke kaže poluglasno: *Orate fratres* i bez otezanja okrene se dalje za desnom rukom, tako da načini potpuni okrug, govoreći tiho dalje: *ut meum ac vestrum sacrificium*. Podvornik odgovori: *Suscipiat*, a kad svršši, svećenik kaže tiho: *Amen*. Ako podvornik ne odgovori: *Suscipiat* ili ga ne zna, tada svećenik svršivši *Orate fratres ut meum* . . . sam tiho moli: *Suscipiat Dominus sacrificium de manibus meis*.

8. Secreta, prefacija i Sanctus.

1. Poslije *Amen* stojeći u sredini oltara raširenih ruku bez *Oremus* moli tiho sekretu. Broj im je kao i kolekta i što je tamo rečeno, vrijedi i ovdje glede inklinacija i završetka. Prva ima svoj završetak i svećenik sam odgovori tiho *Amen*. Druge sve imaju samo jedan završetak i to u zadnjoj. U zadnjem završetku rekavši tiho *in unitate Spiritus Sancti Deus* stane, desnu ruku stavi na oltar a lijevom otvori prefaciju te tada stojeći uspravno i držeći obje ruke na oltaru glasno nastavi: *Per omnia saecula saeculorum*. Podvornik odgovori: *Amen*.

2. Jednako se držeći kaže: *Dominus vobiscum*. Podvornik odgovara: *Et cum Spiritu tuo*. Na to podigne ruke otvorene kao kod oracija govoreći: *Sursum corda*. Podvornik odgovara: *Habemus ad Dominum*. Na *Gratias agamus* sklopi ruke pred prsima, a na *Domino Deo nostro* pogleda na križ i odmah duboko nakloni glavu. Podvornik odgovori: *Dignum et justum est*. Zatim podignutih i raširenih ruku kao kod oracije stojeći u sredini oltara govori prefaciju.

3. Poslije prefacije sklopi ruke i srednje nagnut (*media corporis*) sklopljenih ruku pred prsima (a ne na oltaru) moli nešto tiše (poluglasno) *Sanctus*. Govoreći *Benedictus* uspravi se i prekriži, ali ne sklopi ruku nego desnu postavi na oltar, a lijevom otvori kanon.

9. Kanon do pretvorbe.

1. Prije svega valja pamtititi, da se cijeli kanon prije pretvorbe a i poslije pretvorbe, kao i same riječi pretvorbe, mole i govore tiho, osim *Nobis quoque peccatoribus*, što se izgovara poluglasno, i prije *Pater noster* onaj *Per omnia saecula saeculorum*, što se govori glasno.

2. Otvorivši kanon stoji svećenik pred oltarom okrenut k oltaru, sklopi ruke pred prsima, te ih odmah raširi i nešto podigne; oči također upravi prema križu i odmah ih pobožno spusti, ruke sklopi i duboko se nagne nad oltar, na koji stavi sklopljene ruke te tiho moli: *Te igitur*. Kod riječi: *Ut accepta habeas et benedicas* raširi ruke i stavi na oltar te poljubi oltar, zatim se uspravi, sklopi ruke pred prsima te stavivši ljevicu na oltar izvan korporala desnom pravi tri križa nad kaležem i hostijom zajedno govoreći: *Haec t̄ dona, haec t̄ munera, haec sancta t̄ sacrificia*, a tada raširenih ruku nastavi: *In primis*.

3. Kod riječi: *una cum famulo tuo Papa nostro N.* kaže ime vladajućega Pape i pri tom nakloni malo glavu. Ako je Papa umro, a drugi još nije izabran, ispuštaju se te riječi. Govoreći: *et Antistite nostro N.* kaže ime biskupa, u kojega biskupiji čita sv. misu. Glave ne naklanja na ime biskupovo, osim ako je bila oraclja za biskupa ili je biskup nazočan. I ove se riječi ispuštaju, kada biskup umre, a drugi još nije imenovan. Kod nas u Austrougarskoj monarkiji dodaje¹ se još *et pro Imperatore ac Rege nostro N.*, gdje se istakne ime vladarevo bez inklinacije.

4. Kada kaže *Memento Domine famulorum famularumque tuarum*, podigne malo ruke te ih sklopi pred licem ili prsima te naklonivši glavu sjeća se onih, za koje hoće da posebno moli. Nije od potrebe, da njihova imena nabraja. Da se ova stanka ne odulji, bit će dobro, da već kod priprave za svetu misu odluči, koga će se u svetoj misi sjetiti, a ovdje onda samo sveukupno uključi, za koje je nakanio moliti. Svršivši spomen raširi ruke, glavu podigne i nastavi *Et omnium circumstantium. Communicantes* moli također stojeći i raširenih ruku. Ako je posebni propisan, neka ga uzme. Kod *Jesu Christi* duboko naklanja glavu prema križu, a na ime *Mariae* srednje prema knjizi, odnosno prema slici ili kipu, ako se nalazi na oltaru. Na imena svetaca, koja se ovdje spominju, samo se onda pravi mali naklon glavom, ako je misa njima u čast ili barem komemoracija u misi. Na riječi *Per eundem Christum Dominum nostrum. Amen* sklopi ruke pred prsima.

5. Tada rasklopi ruke ali samo s donje strane (rastav i male prste) dok kažiprsti ostanu zajedno a i palci jedan preko drugoga; ovako otvorene ruke ispruži nad kaležem i hostijom, tako da vršci prsti dosežu do sredine pale, ali da je se ne dotiču. Tako drži ruke dok izmoli cijelu molitvu: *Hanc igitur oblationem* sve do *Per Christum Dominum nostrum. Amen*, na koje riječi sklopi ruke pred prsima. Valja paziti, da se u oktavi uskrsnoj i duhovskoj uzme vlastiti *Hanc igitur*.

6. Sklopljenih ruku nastavi: *Quam oblationem*. Zatim stavi lijevu ruku na oltar a desnom pravi tri križa nad kaležem i hostijom zajedno govoreći, *benefdictam, adscriptam, raftam*; na riječi: *rationalabilem, acceptabilemque facere digneris* ne diže niti ne sklapa ruku nego polako od zadnjega križa, što ga je pravio nad kaležem i hostijom zajedno udešuje desnu ruku, da napravi križ samo nad hostijom govoreći: *ut nobis Corpus*, a zatim nad kaležem veleći: *et Sanguis*; tada podigne ruke i sklopi ih pred prsima govoreći: *fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri*, na riječi *Jesu Christi* naklon glavu prema križu.

¹ S. R. C. 10. II. 1860; por. Proprium dioecesanum Zagrabien. 1877. pag. 510.

10. Pretvorba.

1. Tada uspravno stojeći rasklopi ruke i vrške od palaca i kažiprsta, malo otare o korporal sa strane govoreći: *Qui pridie quam pateretur*. Kažiprstom lijeve ruke malo pritisne hostiju na rubu, da se desna strana malo podigne (tako valja uvijek učiniti, kada se hostija uzima) a palcem i kažiprstom desne ruke prihvati hostiju, zatim je primi i palcem i kažiprstom lijeve ruke, dok su ostali prsti ispruženi i sklopljeni i obadvjema rukama držeći hostiju podigne je nešto nad korporal. Dok to radi, govori: *accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas*; zatim podigne oči prema križu i odmah spusti veleći: *et elevatis oculis in coelum ad te Patrem suum omnipotentem*, na to duboko nakloni glavu govoreći: *tibi gratias agens* i držeći lijevom rukom hostiju desnom pravi nad njom križ i govori *benefidixit*, te prihvati desnom hostiju tako, da je opet drži objema rukama i govori dalje uspravno stojeći *fregit, deditque discipulis suis, discens: Accipite et manducate ex hoc omnes*.

2. Tada stavi lakte na oltar stojeći, glave naklonjene, držeći hostiju palcima i kažiprstima, kako je gore rečeno, govori jasno, s poštovanjem, tiho i posve naravski riječi pretvorbe: *Hoc est enim corpus meum*. Posvećenu hostiju drži i dalje u rukama, lakte spusti s oltara, uspravi se, ruke s hostijom potegne k rubu korporala (ali ne izvan njega) i držeći ih s hostijom na korporalu poklekne na jedno koljeno i ustavši podigne objema rukama iznad glave hostiju tako, da se može vidjeti, uvijek je prateći očima. — Ovdje valja primjetiti, da se polagano diže hostija, a tako i spušta; ne valja, da se nad glavu stavlja, nego je valja ravno nad korporalom podizati. — Kad se podigne hostija do takove visine, da je puk može opaziti iznad glave i pokloniti se, valja je bez otezanja lagano spustiti. Stavivši hostiju desnom rukom na korporal položi obje ruke na korporal ali tako, da su palac i kažiprst na svakoj ruci spojeni na vršku (ovako spojeni imaju ostati sve dok ih poslije pričesti ne opere, jedino, kad ima primati hostiju, onda ih rasklapa i njima samo prima posvećenu hostiju). Ruke se polažu od podizanja do poslije pričesti tako na oltar, razumije se na korporal, da se rubom dlana tiču oltara, a otvor dlanova da je prema sredini oltara. Položivši tako poslije podizanja ruke na oltar, poklekne. Kalež neka se prije ne otkriva, nego li se napravi ova genufleksija.

3. Poslije genufleksije lijevom rukom pridrži podnožak kaleža a desnom prihvati palu i to među kažiprst i srednji, te otkrije kalež; palu stavi na savijeni velum tako, da je bude lako prihvatiti, i otare prste nad kaležem; ovo će uvijek učiniti, kadgod bude prstima prihvaćao hostiju. Poslije toga stojeći ravno kaže: *Simili modo postquam coenatum est*, prihvati objema rukama kalež za držak i to desnom odozgo odmah iza kupe veleći: *accipiens et hunc praeclarum calicem in sanctas* . . . malo podigne kalež nad korporal i odmah ga spusti i sveudilj ga držeći govori: *item tibi gratias agens* i nakloni glavu;

kaže *benefdixit* napravi znak križa nad kaležem desnicom, dok ga ljevicom drži. Odmah zatim prihvati desnicom kalež za držak ispod kupe, a ljevicu spusti niže te prihvati za podnožak tako, da su palac i kažiprst nad podnoškom, a ostali prsti pod njim, nastavljajući: *de-ditque . . . ex eo omnes*.

4. Stavi tada lakte na oltar, kako je gore rečeno, kalež malo podigne, glavu nakloni i govori: *Hic est enim calix . . .* bez afekta-cije nego jednostavno i jasno, kao kod konsekracije hostije. Kad izgovori riječi konsekracije, kalež postavi na oltar uspravi se veleći: *Haec quotiescunque feceritis*; klekne, ustane i prihvati kalež objema rukama, desnom za držak a lijevom ispod podnoška, te ga prateći očima podigne, da ga može puk vidjeti. I ovdje vrijedi što je rečeno kod podizanja hostije. Poslije podizanja stavi ga na korporal, ljevicom malo pridrži podnožak a desnicom pokrije kalež palom, stavi ruke raširene na oltar te poklekne.

11. Kanon poslije pretvorbe.

1. Poslije poklona presv. Krvi stoji svećenik u sredini oltara, raširi ruke, te moli tiho: *Unde et memores*. Kod riječi: *de tuis donis ac datis* sklopi ruke na prsima i odmah stavi lijevu na korporal, a desnom pravi najprije tri križa nad kaležem i hostijom zajedno govoreći: *Hostiam ꝥ puram, Hostiam ꝥ sanctam, Hostiam ꝥ immaculatam*, a zatim križ samo nad hostijom veleći: *Panem ꝥ sanctum vitae aeternae* a onda križ samo nad kaležem veleći: *Et calicem ꝥ salutis perpetuae*. Poslije toga nastavi raširenih ruku: *Supra quae propitio*.

2. Kad dođe do *Supplices te rogamus*, sklopi ruke, postavi ih na oltar (na rub oltara, kako je već prije rečeno) te duboko nagnut (*profunda corporis*) moli tu molitvu do *ut quotquot*; a kod tih riječi raširi ruke te prije nego će reći: *ex hac altaris participatione*, poljubi oltar u sredini, uspravi se, sklopi ruke veleći: *sacrosanctum Filii tui*, lijevu stavi na oltar a desnom pravi križ samo nad hostijom veleći: *Corꝥpus*, a zatim samo nad kaležem govoreći *et Sanguinem sumpserimus*; tada stavi lijevu pod prsa, ali tako da se malim prstom tiče tijela, dok je šaka prema gore otvorena,¹ a desnom pravi križ od čela prema prsima govoreći: *omni benedictione ꝥ coelesti et gratia repleamur*. Na riječi: *Per eundem* sklopi ruke pred prsima.

3. Kada moli: *Memento etiam, Domine*, raširi ruke i opet sklopi veleći: *in somno pacis*, te sklopljene ruke podiže do lica, glavu nakloni i uprtim očima u hostiju moli za pokojnike, za koje je odlučio moliti; i ovdje vrijedi, što je rečeno kod spomena za žive. Svršivši spomen raširi ruke veleći: *Ipsis, Domine, et omnibus . . .* a na koncu govoreći: *Per eundem Christum Dominum nostrum* sklopi ruke i nakloni duboko glavu.

¹ Tako se uvijek drži lijeva ruka između podizanja i pričesti, kadgod je propisano staviti ruku na prsa i praviti na sebi križ.

4. Tada lijevu ruku stavi na korporal, a desnom sa tri donja prsta udari se lako u prsa, a da ne naklanja glave, govoreći poluglasno: *Nobis quoque peccatoribus* i raširivši ruke pred prsima nastavi tiho *famulis tuis* ... Glede inklinacije kod imenovanja svetih vrijedi ono, što je rečeno kod *Communicantes* prije pretvorbe. Na riječi: *Per Christum Dominum nostrum* sklopi ruke na prsima i drži ih tako nastavljajući: *Per quem haec omnia, Domine, semper bona creas*. Tada stavi lijevu ruku na oltar, a desnom pravi tri križa nad kaležem i hostijom zajedno govoreći: *sanctificas, vivificas, benedixis et praestas nobis*; desnom rukom otkrije kalež i poklekne držeći obje ruke na oltaru. Uzme tada desnom rukom (palcem i kažiprstom) hostiju, lijevom pomaže dignuti je, kako je rečeno kod pretvorbe, i zgodno je namjestiti u desnu, prihvati zatim lijevom kalež za držak, a desnom pravi sa hostijom tri križa nad kaležem i to od ruba do ruba govoreći: *per ipsum, cum ipso, et in ipso*, a onda, držeći još uvijek ljevicom kalež pravi dva križa nad korporalom između kaleža (ali ne preko kaleža) i prsiju, govoreći: *est tibi Deo Patri omnipotenti, in unitate Spiritus sancti*. Odmah stavi hostiju nad kalež, te podigne kalež i hostiju govoreći: *omnis honor et gloria*. Spusti kalež na korporal a i hostiju na njezino mjesto, te nad kaležem otre prste, postavi ljevicu na podnožje kaleža, a desnicom ga pokrije palom, zatim obje ruke stavi na oltar i poklekne. Ustane i držeći ruke raširene na oltaru stojeći uspravno kaže glasno: *Per omnia saecula saeculorum*. Podvornik odgovori: *Amen*.

12. Pater noster do pričesti.

1. Sklopi ruke i glavu nakloni prema Sakramentu govoreći istim glasom: *Oremus* te nastavi sklopljenih ruku: *Praeceptis salutaribus*. Kad počne *Pater noster* raširi ruke, te ih tako drži za cijele molitve a oči upire u sv. hostiju. Kad podvornik odgovori: *Sed libera nos a malo*, svećenik doda tiho *Amen*. Stavi lijevu ruku na korporal, a desnom uzme patenu, otare je purifikatorom, te je okomito drži na purifikatoru udubinom prema korporalu, ali izvan korporala, i tiho moli: *Libera nos, quaesumus*. Na ime Marijino nakloni glavu u svakoj misi, a izgovarajući imena sv. apostola Petra i Pavla te Andrije samo onda, ako je misa o njima ili barem spomen u misi. Prije nego će reći: *Da propitius pacem* podigne desnom rukom patenu s oltara, lijevu ruku stavi ispod prsiju te desnom pravi s patenom križ od čela k prsima govoreći: *Da propitius pacem in diebus nostris*. Prekriživši se poljubi patenu, ali ne u sredini nego kraj ruba, ali tako da ne bude na onoj strani, s koje će je podmetnuti pod hostiju. Nastavi molitvu *ut ope misericordiae tuae* i međutim podmetne patenu pod hostiju, a pri tom kažiprstom lijeve ruke malo pritisne hostiju na rubu, kako je gore rečeno, te istim prstom poravna hostiju na pateni. Patenu s hostijom obadvjema rukama nasloni na podnožak kaleža malo prema strani epistole.

2. Lijevu ruku stavi na kalež a desnom ga otkrije, poklekne, te ustavši kažiprstom lijeve ruke pomakne hostiju prema gornjem rubu patene, gdje je primi palcem i kažiprstom desne ruke, prinese nad kalež te prihvativši je palcem i kažiprstom lijeve ruke prelomi je nad kaležem po polovici govoreći: *Per eundem Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum*. Ako se hostija teže lomi, bit će zgodno, da držeći je lijevom rukom, desnom je po sredini previne po više puta prema sebi i prema oltaru. Polovicu, što mu je u desnoj ruci, stavi na patenu, zatim s oba prsta desne ruke nastavljaajući: *Qui tecum vivit et regnat* potegne po rubu, gdje je hostija prepolovljena odozgo prema dolje, te od donjega dijela otkine komadić, koji drži među palcem i kažiprstom desne ruke, dok veći dio, što mu je u lijevoj ruci stavi na patenu k onoj polovici i složi što se više može, kao da nije bila prekinuta, a uz to govori: *in unitate Spiritus Sancti Deus*. Lijevom rukom prihvati držak kaleža (dok još uvijek drži desnu s partikulom nad kaležem) kaže glasno: *Per omnia saecula saeculorum*. Podvornik odgovori: *Amen*. Tada napravi partikulom tri križa nad otvorom kaleža govoreći glasno: *Pax Domini sit semper vobiscum*. Ove se riječi imadu polagano izgovarati, da se dospije napraviti tri križa. Dobivši odgovor od podvornika: *Et cum spiritu tuo* spusti česticu u kalež govoreći: *Haec commixtio et consecratio* . . . otre prste jedne i druge ruke nad kaležem, lijevom rukom pridrži podnožak kaleža, a desnom ga pokrije. Postavi obje ruke na oltar i poklekne.

3. Sklopi ruke pred prsima, glavu duboko nakloni i govori glasno: *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi*; lijevu ruku stavi na oltar, a desnom se udari u prsa govoreći: *miserere nobis* i opet ne sklapajući ruku nastavi dalje *Agnus Dei* te se na drugi: *miserere nobis* drugi put udari u prsa a trećiput govoreći: *dona nobis pacem*. Tada sklopi ruke, stavi ih na oltar, te srednje nagnut (*media corporis*) gledajući u Sakrament moli tri molitve prije svete pričesti: *Domine Jesu Christe, qui dixisti* . . . *Domine Jesu Christe, Filii Dei vivi* . . . *Perceptio*. Valja paziti, da se završeci ovih molitava ne miješaju.

13. Pričest.

1. Svršivši te molitve raširi ruke na oltaru i poklekne, ustane i kaže: *Panem coelestem accipiam* . . . Desnom rukom prihvati oba dijela hostije, bude li trebalo pomoći će ljevicom; da lakše digno sa patene, može ih malo potegnuti prema kraju, a valja paziti, da ne padne koja mrvica izvan patene na podnožak kaleža. Zgodno smjesti oba dijela među palac i kažiprst lijeve ruke, ali ne jedan preko drugoga, nego ih tako spoji, da ostane okrugao oblik hostije, a onaj dio, gdje manjka stavi među prste. Desnom rukom podmetne patenu pod hostiju i stavivši je među kažiprst i srednji lijeve ruke, koju tada malo podigne i drži između kaleža i prsiju te srednje nagnut prema oltaru, a da se lijevim laktom ne naslanja na oltar niti na koju stranu okreće,

desnom se rukom lako triput udari u prsa govoreći triput: *Domine, non sum dignus* poluglasno, a ostalo nastavi tiho.

2. Tada se uspravi, prihvati desnom rukom oba dijela hostije tako, da desni stavi preko lijevoga, napravi pred sobom križ s hostijom nad patenom, pazeći, da vodoravna crta ne pređe širinu patene a uz to govori tiho: *Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat animam meam in vitam aeternam. Amen.* Na *Jesu Christi* duboko nakloni glavu. Nasloni se laktima na rub oltara srednje nagnut, pobožno stavi hostiju u usta, držeći ispod nje patenu. Uzevši sv. hostiju postavi patenu, gdje je prije bila, uspravi se i nad patenom otrese prste, sklopi ruke pred licem, glavu nakloni i neko vrijeme (od prilike, što se može reći Oče naš) razmišlja o presv. Sakramentu. Tada spustivši ruke kaže tiho: *Quid retribuam Domino pro omnibus, quae retribuit mihi?* Lijevu stavi na podnožak kaleža, a desnom otkrije kalež, stavi obje ruke na oltar te poklekne. Ustane, desnom uzme patenu, tada lijevu držeći na korporalu ili ako bi trebalo, njom s lijeve strane malo podigne korporal, pogleda, da li je koja čestica na korporalu i tri do četiri puta potegne patenom po onom mjestu, gdje je stajala hostija, tada ako treba malo primakne kalež, lijevom prihvati patenu tako, da onaj rub, kojim je pobirao čestice po korporalu bude na desnu stranu. Tada kažiprstom desne ruke potegne jednom od onoga mjesta, gdje ljevicom drži, po izvanjskoj strani patene prema dolje, onda još jednom po rubu, kojim je pobirao čestice, okrene patenu među prstima tako, da uzmogne drugu stranu očistiti, tu će potegnuti samo jednom. Poslije toga čisti unutrašnjost ili bolje udubinu ili sredinu patene. Najprije potegne po unutrašnjoj plohi odozgo dolje kažiprstom desne ruke nekoliko puta, zatim po lijevom unutrašnjem rubu, onda po desnom a na koncu odozdo, kuda su mrvice padale u kalež, nato otrese prste nad kaležem. Lijevu ruku s patenom stavi na korporal, a desnom prihvati kalež za držak, te tiho govori: *Calicem salutaris accipiam...* i prekrživ se kaležem kaže tiho: *Sanguis Domini nostri Jesu Christi...* na riječi *Jesu Christi* nakloni glavu. Lijevom podmetne patenu pod kalež ili bolje pod bradu, stojeći uspravno pobožno ispije iz kaleža sv. Krv s česticom hostije, koja je u kaležu. Ako se čestica hostije prilijepi uz kalež, može je pomaknuti kažiprstom desne ruke do ruba te ustima uzeti ili je pak poslije uzeti s purifikacijom. Pri tom valja pamtit, da je bolje, ako se kalež ne diže s ustiju, dok se god ne ispije do kraja pa i onda, kada svećenik ne može da najednom ispije svu količinu sv. Krvi.

3. Ispivši svetu Krv ljevicu s patenom stavi na korporal, a kalež bez ikakova otezanja ili stavljanja na oltar odmah pruži nad oltarom¹ podvorniku, da u nj ulije vino govoreći međutim: *Quod ore sumpsimus.* Vina neka se ulije barem toliko, koliko je bilo sv. Krvi; tada malo zakrene kaležem, da se operu stijene kaleža, a onda metnuvši pod

¹ Izuzetak je onda, kad je podvornik tako malen, da ne bi mogao naliti vina u kalež, ako se drži nad oltarom. To vrijedi i za pranje prsta nad kaležem.

bradu patenu s iste strane uzme purifikaciju, s koje je pio sv. Krv. Ispivši purifikaciju spusti patenu na korporal, prihvati objema rukama kalež i to kupu tako, da su palci i kažiprsti nad otvorom kupe, a ostali prsti obuhvate kupu odozdo, pođe iz sredine oltara na stranu epistole i stavi ovako držeći kalež na oltar. Dok mu podvornik lijeva preko palaca i kažiprsta¹ u kalež vino i vodu, govori tiho molitvu: *Corpus tuum, Domine, quod sumpsi* . . . Prste malo strese nad kaležem te ga postavi blizu korporala, a purifikatorom otare prste, te ih od sada drži rastavljene. Došavši u sredinu oltara bez naklona križu, purifikator zgodno prihvati lijevom rukom i stavi ga pod bradu, kako je prije učinio s patenom, a desnom prihvati kalež za držak te ispije abluciju.

4. Stavi tada kalež izvan korporala na stranu evanđelja, otare purifikatorom usta, a zatim lijevom primi kalež za držak, a desnom uzme purifikator te ga otare, da bude suh. Zgodno je, ako je purifikator, kad je složen, četverostruk; tada se kod brisanja kaleža otvori, tako je dvostruk te s unutrašnje strane jednim krajem prviput otare kalež, a onda se okrene drugi kraj isto s unutrašnje strane, te se još jednom potegne po kraju kaleža. Purifikator se opet složi, kako je i bio, strana naime, kojom se brisao kalež, unutra. Na očišćen kalež (koji je na strani evanđelja izvan korporala) postavi objema rukama purifikator, a na nj lijevom patenu, koju desnom pokrije palom. Sklopi korporal i to najprije s obje ruke stranu, koja je najbliža svećeniku, onda preko nje također s obje ruke protivnu stranu, tada lijevom stranu od evanđelja a preko nje desnom stranu od epistole. Uzme desnom burzu, te ju lijevom pridrži, dok desnom stavi u nju korporal; burzu s korporalom stavi na sredinu oltara. Primi desnom velum te ga s obje ruke stavi na kalež, a na velum stavi burzu. Ovako uređen kalež postavi u sredinu oltara tako, da velum s prednje strane posve sakriva kalež, a otvor je burze prema oltaru.

14. Poslije pričesti do konca.

1. Ako podvornik ne može prenesti knjige učinit će to celebrant sam, kada kalež pokrit s velom stavi u sredinu. To će izvršiti onako, kako smo rekli kod evanđelja. U sredini valja da se nakloni križu.

2. Kada je u sredini uredio kalež, polazi sklopljenih ruku bez inklinacije na stranu epistole, gdje glasno čita komuniju. Vрати se tada u sredinu, postavi ruke raširene na oltar, poljubi oltar u sredini, uspravi se, sklopi ruke, okrene se prema puku te ga raširivši i sklopivši ruke na prsima glasno pozdravi: *Dominus vobiscum*. Podvornik odgovori: *Et cum spiritu tuo*. Pođe na stranu epistole, te glasno kaže: *Oremus*, a onda čita postkomuniju. Za postkomuniju vrijedi sve ono, što je rečeno za kolekte: i što se tiče držanja, inklinacija, završetaka i broja.

¹ Ako je slučajno taknuo i kojim drugim prstom Sakramentat, neka i taj prst tada opere.

3. U misama ferijalnim u korizmi ima još posebna oracija super populam, koja se zasebice uzima, kad se već postkomunije zaključene. Stojeći kod knjige kaže svećenik *Oremus* raširi i sklopi ruke i glavu nakloni prema križu a govoreći dalje: *Humiliate capita vestra Deo* sklopljenih ruku duboko nakloni glavu prema knjizi. Oraciju moli raširenih ruku; svršivši je zatvori knjigu.

4. Svršivši Postkomuniju zatvori knjigu; no ako se ima čitati na koncu drugo evanđelje a ne *In principio*, tada ostavi knjigu otvorenu, pođe u sredinu oltara, poljubi ga, uspravi se, sklopi ruke i okrene se te uz obične akcije pozdravi: *Dominus vobiscum*. Dobivši odgovor: *Et cum spiritu tuo*, stojeći na istom mjestu sklopljenih ruku na prsima kaže glasno: *Ite missa est*. Odgovor: *Deo gratias*. Rekavši *Ite missa est*, okrene sa istim putem k oltaru.

5. Kada u misi nije bilo: *Gloria in excelsis*, tada svećenik rekavši: *Dominus vobiscum* odmah se okrene istim putem k oltaru te sklopljenih ruku pred prsima uspravno stojeći kaže glasno: *Benedicamus Domino*. Odgovor: *Deo gratias*. U mrtvačkim misama mjesto toga kaže: *Requiescant in pace*. Odgovor: *Amen*.

6. Tada položi sklopljene ruke na oltar te uz dubok naklon glave govori: *Placeat tibi, Sancta Trinitas* ... Svršivši molitvu, ruke raširi na oltaru, oltar poljubi u sredini, uspravi se, ruke sklopi pred prsima¹, podigne oči prema križu, a ruke raširi i podigne te ih odmah sklopi pred prsima, glavu duboko nakloni (na riječ *Deus*) govoreći jasnim glasom: *Benedicat vos omnipotens Deus*. Zatim sklopljenih ruku na prsima okrene se prema puku te stavivši lijevu na prsa, desnom napravi križ nad pukom. Pri tom valja pamtit, da prsti desne ruke imadu biti uspravni i stisnuti a mali prst gleda prema puku. Veličina križa neka bude kao kad se sam križa — dakle od čela do prsiju a onda od lijevoga ramena k desnom.

7. Blagoslovivši odmah sklopi ruke na prsima, te se za desnom rukom okrene na stranu evanđelja, gdje na oltaru sklopljenih ruku stojeći kao kod prvoga evanđelja kaže: *Dominus vobiscum*. Podvornik: *Et cum spiritu tuo*. Na to položi lijevu ruku na oltar, a palcem desne pravi na oltaru križ a zatim sebi na čelu, ustima i prsima, kako je rečeno kod evanđelja, govoreći: *Initium sancti Evangelii secundum Joannem*, dobivši odgovor: *Gloria tibi, Domine* nastavi sklopljenih ruku: *In principio*. Na riječi: *Et Verbum caro factum est* stavi ruke na oltar i poklekne. Na koncu se evanđelja odgovara: *Deo gratias*.

8. Ako se imade na koncu čitati koje drugo evanđelje, tada svećenik, kako je već rečeno ostavlja knjigu otvorenu svršivši zadnju postkomuniju. Podvornik odgovori na: *Ite missa est* svoj *Deo gratias* i prenese knjigu na stranu evanđelja. Ako podvornik ne može prenesti knjige, prenest će je sam svećenik i to, kad svrši postkomuniju. Uzet će knjigu te načinivši u sredini duboki naklon prenesti je na stranu evanđelja, vrati se u sredinu, poljubi oltar, okrene se k puku, kaže:

¹ Erker; Martinucci; V. ab Appelterm.

Dominus vobiscum i *Ite missa est*, kako je gore rečeno. Govoreći: *Sequentia sancti Evangelii* pravi križ na knjizi, ali na koncu ne ljubi knjige, niti govori: *Per evangelica*, nego jednostavno zatvori knjigu s hrptom prema oltaru.

9. Svršivši posljednje evanđelje, može odmah sići bilo do gornje stepenice ili donje, a može poći u sredinu oltara, napraviti duboki naklon glave prema križu te malo sa strane evanđelja, sići bilo do gornje stube, bilo do najniže, da moli propisane molitve poslije tihe mise. Svršivši te molitve ili ako se ne mole, poslije evanđelja, dođe u sredinu oltara, prihvati lijevom rukom kalež za držak, a desnu postavi na kalež, primi ga tako, da kraj vela, koji pokriva kalež, bude okrenut van; bez inklinacije polazi na podnožje oltara. Silazeći molit će ant.: *Trium puerorum* s kantikom: *Benedicite* i Psalmom: *Laudate Dominum in sanctis*; neka pazi, da leđa ne okrene prema križu, zato će ići malo sa strane evanđelja. Došavši pred najnižu stubu napravi reverenciju oltaru i to, ako nema u oltaru presv. Sakramenta duboko nakloni glavu; ako li je presv. Sakrament u oltaru, poklekne na jedno koljeno in plano, uzme od podvornika biret, stavi ga na glavu, te se vraća za podvornikom u sakristiju.

15. Od oltara u sakristiju.

1. Vraćajući se u sakristiju pazit će na sve ono, što smo rekli kod ulaza iz sakristije k oltaru.

2. Došavši u sakristiju duboko će nakloniti glavu prema križu, odložiti kalež, prebaciti kraj veluma preko burze, izvaditi purifikator, i staviti ga preko kaleža, te skinuti biret. Misno će odijelo svlačiti protivnim redom, kako ga je obukao naime prije kazulu, zatim stolu, koju poljubi u sredini, manipul, koji također poljubi tamo, gdje je križ. Razveže pojas, zatim izvuče lijevu ruku iz rukava albe, prebaci preko glave i najzad desnu ruku, na koncu skine amikt, koji poljubi u sredini, gdje je križ.

3. Poslije će obaviti *gratiarum actio* barem kroz četvrt sata.

4. Ako nije sakristan vješt u slaganju crkvenoga ruha, neka to sam svećenik sve stavi u red. A ako je i vješt, neka češće pogleda, kako u tom svoju službu vrši.

Dodatak.

Molitve poslije tihe mise.

Leon, XIII. zapovjedio je u svom dekretu *Urbis et Orbis* od 6. siječnja 1884., da se poslije svake tihe mise (*sine cantu*) moli klečeći s pukom triput Zdravo Marija, zatim Zdravo Kraljice te s oracijom (ova je nešto promijenjena g. 1886.). Pijo X. dopustio je, da se poslije tih molitava dodade trokratni zaziv presv. Srcu Isusovu.